

ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ

УДК 327.001:349.2

<http://doi.org/10.5281/zenodo.2601631>

Древаль Юрій Дмитрович,

*доктор наук з державного управління, професор,
професор кафедри охорони праці та техногенно-екологічної безпеки
Національного університету цивільного захисту України.*

e-mail: drevaly@ukr.net

ORCID 0000-0002-7347-9433

Лінецький Леонід Михайлович,

кандидат історичних наук, доцент,

*доцент кафедри ЮНЕСКО «Філософія людського спілкування» та соціально-гуманітарних дисциплін Національного технічного університету сільського господарства
ім. Петра Василенка*

e-mail: kntusgunesco96@gmail.com

ORCID 0000-0002-6255-1719

ПАРИЗЬКА МИРНА КОНФЕРЕНЦІЯ І СТВОРЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРАЦІ

Статтю присвячено особливостям заснування Міжнародної організації праці, а також формуванню міжнародної системи соціального захисту працівників. Охарактеризовано сутність дискусій на Паризькій мирній конференції, які й спонукали утворення цієї організації. Систематизовано рішення першої сесії Міжнародної конференції праці, якими закладено фундамент формування міжнародних трудових стандартів.

Ключові слова: соціальний захист, соціально-трудові відносини, міжнародне регулювання, конвенції, міжнародні трудові стандарти.

Статья посвящена особенностям основания Международной организации труда, а также формированию международной системы социальной защиты работников. Проведен анализ дискуссий на Парижской мирной конференции, которые и привели к образованию этой организации.

Ключевые слова: социальная защита, социально-трудовые отношения, международное регулирование, конвенции, международные трудовые стандарты.

The article is devoted to the peculiarities of the establishment of the International Labor Organization, as well as the formation of an international system of social protection of workers. The history of this organization was complex and rich in many important events, which are inextricably linked with the most important stages of world development in the new and modern times. It is noted that at the turn of the nineteenth and twentieth centuries the idea of forming an international center with powers in the field of social protection of workers was transferred into practical scope (as evidenced by the orientation of the decisions of the Bern Conference, which was held in 1906).

The search for new forms of labor relations and social protection of workers has been greatly accelerated as a result of the tragic events and consequences of the First World War. The essence of the discussions at the Paris Peace Conference, which prompted the formation of this organization, was described. Unlike previous attempts to reform the world's law and order, it has already been said that humanistic ideals are confirmed in international relations. The position of the most

influential state leaders who took an active part in the work of the conference was analyzed in detail. They focused on general issues of reorganization of the world order and, in general, did not interfere in the work of individual commissions.

At the same time, it was noted that one of the positive decisions of the conference was the formation of a system of international protection of workers. This is due to the involvement of well-known specialists and specialists in its work, as well as the maturation of the general preconditions for the creation of an international organization with the appropriate powers. The decisions of the first session of the International Labor Conference, which laid the foundation for the formation of international labor standards, were systematized.

Key words: social protection, social and labor relations, international regulation, conventions, international labor standards.

Постановка проблеми. Міжнародна організація праці (далі – МОП, Організація), яка була створена в результаті рішень Паризької мирної конференції та на підставі Версальського договору, з часу створення і до сьогодні постійно і наполегливо опрацьовує питання захисту людей праці у різних сферах соціально-трудових відносин. МОП розробляє та ухвалює широке коло документів, спрямованих на те, щоб люди могли працювати в умовах свободи, рівності, безпеки та поважання їхньої людської гідності. Звернення ж до особливостей створення цієї організації дозволить краще зрозуміти як процес формування та вдосконалення міжнародних трудових стандартів, так і сутність сучасних інтеграційних процесів. Все це стосується і України, яка останнім часом все виразніше демонструє бажання посісти гідне місце в системі сучасних міжнародних відносин.

Аналіз актуальних досліджень. Природно, що найбільш повно окреслена проблематика висвітлена у працях істориків. Вже видано значну кількість спеціальної літератури, в якій аналізуються різнобічні аспекти тогочасного післявоєнного влаштування світового порядку. Проте, на сьогодні загалом ще не подоланий підхід, згідно з яким аналіз результатів Паризької мирної конференції та Версальського договору обмежувався неспроможністю тодішніх політичних лідерів гарантувати мир та сформувати надійну систему колективної безпеки. Так, поки що залишається без належної наукової рефлексії зауваження Р. М. Ілюхіної, згідно з яким «принципи діяльності Ліги націй і політика

імперіалістичних держав містифікувалися псевдоміролюбивою пеленою пацифістських декларацій та рішень, а також непомірно роздутими безплідними дискусіями з другорядних питань соціально-економічного характеру...» [5, с. 323]. В якості поодиноких зворотних прикладів слід відзначити рукопис Л. С. Чернявського та С. В. Соломіна «Радянські профспілки та Міжнародна організація праці: проблеми взаємовідносин (1919–1953 рр.)», в якому розкривається об'єктивна картина початкової діяльності МОП та відношення до неї з боку радянських функціонерів [12, с. 8-14].

Водночас бракує спеціальних фахових робіт, спрямованих на комплексне дослідження проблематики створення МОП та перших актів цієї організації, якими започатковувалися загальні підходи до формування та визначення міжнародних трудових стандартів.

Завданням статті визначено з'ясування процесу створення МОП, а також особливостей становлення міжнародної системи соціального захисту працівників.

Виклад основного матеріалу. Міжнародна організація праці заснована у 1919 р. з метою міжнародного співробітництва для забезпечення тривалого миру та ліквідації соціальної несправедливості шляхом покращення умов праці. Історія створення цієї організації є складною та насиченою багатьма важливими подіями, які нерозривно пов'язані з найбільш важливими етапами світового розвитку у нові та новітні часи.

Традиційно називаються чотири основні фактори чи мотиви створення МОП: гуманістичний (який полягає в неприйнятності існування експлуатації та соціальної несправедливості); внутрішньополітичний (без поліпшення умов життя і праці боротьба працівників за свої права може набрати революційних форм, що порушить мир і гармонію у світі); економічний (соціальні реформи впливають на конкурентоспроможність національних економік) та зовнішньополітичний мотив (загального і тривалого миру можна досягти тільки на основі соціальної справедливості). Проте схематичним викладенням таких факторів чи мотивів не може обмежуватися історія становлення МОП, якій властиві значна фактографічна та тематична насиченість.

Початки урегулювання соціально-трудових відносин припадають на кінець XVIII – початок XIX століть, адже до цього часу державна політика у сфері праці будувалася виключно на примусових заходах та системі покарань. На межі XIX – XX ст. ідея сформування міжнародного центру з повноваженнями у сфері соціального захисту працівників вже була переведена у практичну площину.

Пошуки нових форм трудових відносин та соціального захисту населення значно прискорилися внаслідок трагічних подій та наслідків Першої світової війни (1914–1918 рр.). До цього додавалися й суспільно-політичні та соціальні наслідки Жовтневого перевороту в Росії. Представники бізнесу та соціал-реформаторських ідеологій прагнули не допустити чергового загострення стосунків між «працею» та «капіталом», намагаючись створити надійний правовий фундамент для цивілізованого розвитку соціально-трудових відносин.

Безпосередня реалізація ідеї створення міжнародної організації з повноваженнями у сфері захисту працівників пов'язується з роботою Паризької мирної конференції, яка розпочала роботу 18 січня 1919 р. і мала вирішити питання післявоєнного світового порядку. Цій конференції відводилася приблизно така ж роль, яка понад сто років до цього відводилася Віденському конгресу 1815

року, тобто забезпечення тривалого миру та створення нової системи міжнародних відносин. Проте, у 1919 р. на відміну від попередніх спроб реформування світового правопорядку загалом йшлося не лише про превентивні заходи для відвернення нових загроз та небезпек, але і про ствердження гуманістичних ідеалів у міжнародних відносинах.

Участь у конференції прийняли делегати від 27 держав світу та 5 домініонів Британської імперії. Керівна роль у її роботі відводилася так званій «раді десяти» (по 2 члени від кожної країни Антанти – Британської імперії, Франції, США, Італії та Японії), яка згодом звузилася до «ради чотирьох» (перших осіб Франції, Великої Британії, США та Італії). Вирішальне ж значення мали принципові позиції прем'єр-міністра Франції Ж. Клемансо, прем'єр-міністра Великої Британії Д. Ллойда Джорджа та президента США В. Вільсона. Водночас було створено 52 комісії, які мали підготувати умови договору з окремих питань перевлаштування світового порядку.

Головою Паризької мирної конференції обрано Ж. Клемансо, який вже мав значний досвід дипломатичної роботи та політичної боротьби. «Ми виграли війну, і це було нелегко. Тепер потрібно виграти мир, і це, напевно, буде найважчим», – зізнався він під час бесіди з генералом А. Мордаком незабаром після укладення перемир'я з Німеччиною [цит. по: 3, с. 199]. Як стверджував Р. Лансінг, який упродовж 1915–1920 рр. обіймав посаду Державного секретаря США, Ж. Клемансо був домінуючою фігурою на цій конференції, «найсильнішим з-поміж усіх сильних», і що навіть на цьому форумі «панував відвертий деспотизм Клемансо» [цит. по: 9, с. 242, 243]. Не випадково Дж. М. Кейнс, який працював в одній з комісій конференції, позицію французької делегації називав «карфагенським миром Клемансо» [6, с. 44]. Відтак позиція французької делегації, яка першочергово опікувалася питанням відновлення власного авторитету та недопущення відродження німецького мілітаризму,

значною мірою впливала на спрямування роботи конференції.

Ідея ж створення Ліги націй як всесвітнього парламенту належала В. Вільсону, який у програмному документі під назвою «14 пунктів» і сформулював положення щодо створення нового універсального міжнародного механізму. На думку тогочасного дослідника К.-Ф. Новака, «для президента Ліга націй була найбільш важливою суттєвою частиною мирного договору» [8, с. 45]. Сучасний дослідник А. Уткін навіть стверджує, що «у президента з'явилось та постійно укріплювалось переконання в тому, що з утворенням Ліги націй, з виробленням механізму її впливу на світову арену всі найбільш значущі спірні питання знайдуть власне вирішення» [10, с. 231].

У день підписання Версальського договору американський президент звернувся до співвітчизників з наступними словами: «Був підписаний мирний договір. Якщо він буде ратифікований і виконуватиметься щиро і в повній відповідності до його положень, він закладе основу нового становища справ у світі...». Проте, навіть його колеги не випромінювали такого оптимізму. На думку ж фахівців-психоналітиків, у даному разі йшлося скоріше про заангажованість державним лідером власної позиції та про своєрідну «втечу від реальності» (додатково див.: [11, с. 256-265]).

За ініціатики британського прем'єр-міністра Д. Ллойд Джорджа було ухвалено рішення про необхідність копії роботи, яка мала передувати остаточному ухваленню рішень. Не випадково Г. Нікольсон, який на той час перебував у Парижі в якості одного з секретарів британської делегації, неодноразово відзначав, що позиція очільника делегації була темпераментною та водночас і розсудливою, і при підготовці складних питань він завжди прислуховувався до думки експертів [7].

Загалом же національні лідери зосередилися на загальних питаннях перевлаштування світового порядку і не втручалися в роботу комісій (принаймні, за винятком Д. Ллойда Джорджа, який у спога-

дах щодо власної участі в роботі конференції значну увагу приділив і створенню МОП).

На порядок денний Паризької мирної конференції виносилися основні питання союзу народів, репарацій, створення нових держав та підпорядкування колоній. За свідченням американського журналіста С. Бекера, який особисто був присутній на цьому форумі, «конференція займалася імпровізацією власної програми залежно від спрямування дискусій, і обговорювала будь-яке питання, як тільки воно виникало» [1, с. 233]. Це твердження загалом не підкріплюється спогадами інших учасників конференції та безпосередніх очевидців тих подій, проте воно зайвий раз підкреслює значущість роботи окремих комісій, які були представлені переважно фахівцями і мали значний потенціал для винесення компетентних рішень.

При цьому європейські та американські профспілки, вплив яких неухильно зростав у передвоєнні роки, зажадали права голосу при укладанні миру та визначенні нової системи міжнародних відносин. Якраз їм і вдалося домогтися рішення про створення окремої комісії з трудового законодавства, а також стати її дієвим учасником.

Таке рішення було ухвалене на пленарному засіданні 25 січня, згідно з яким створювалася окрема Комісія з міжнародного трудового законодавства у складі 15 осіб, які мали представляти профспілки, підприємців та уряди (чим, власне, і закладалися основи трипартизму як стрижневого принципу унормування сучасних соціально-трудових відносин). До комісії входили президент Американської федерації праці Семюел Гомперс (голова комісії, який на той час вже зарекомендував себе в якості палкого прихильника ідеї міжнародного співробітництва з метою захисту людей праці), англійський профспілковий діяч Джон Барнс (який особисто розробив план створення та діяльності трудової комісії як складової частини роботи мирної конференції), французький робітничий лідер Леон Жуо (який пізніше за внесок у боротьбу профспілок за мир став лауреатом Нобелівської премії миру), англійсь-

кий громадський діяч Гарольд Батлер (який пізніше обійматиме посаду Генерального директора МБП), міністр закордонних справ Чехословаччини Едуард Бенеш та деякі інші знані профспілкові та політичні діячі.

Робота Комісії затягнулася на декілька місяців, що першочергово пояснюється наявністю декількох спірних питань (зокрема, щодо представництва держав у майбутній організації, природи міжнародних трудових актів, особливостей їхньої ратифікації, а також форми та рівня контролю за їхнім застосуванням).

Першочергова увага приділялася підходам до членства в майбутній організації. Дискутувалися два основні підходи, які полягали в неоднаковому баченні представництва країн та домініонів. Деякі делегації взагалі пропонували обійтися від окремого членства домініонів (до цієї пропозиції, яку було подано американською делегацією, пристала незначна кількість делегатів). Найбільшу ж кількість голосів зібрав проект британської делегації, який передбачав членство в цій організації не лише національних держав, але і окремих домініонів. Проте, і цей проект вимагав уточнення. Так, канадську делегацію не влаштували деякі аспекти такого членства, які у буквальному значенні полягали в тому, що «самоврядні домініони Британської імперії та Індії можуть стати членами угоди та мати такі ж права та обов'язки, які вони могли мати в статусі національних держав». Тобто, за образним зауваженням канадського історика Дж. Глейзбурга, Канаді пропонувалося стати членом цієї організації, «зайшовши з чорного ходу» [цит. по: 4, с. 143]. У підсумку ж було прийнято рішення, яке забезпечувало повноцінне та беззастережне членство домініонів в цій організації.

Обговорення проекту статуту тривало упродовж 35 засідань, і лише 11 квітня 1919 р. на пленарному засіданні Паризької мирної конференції було затверджено представлений Комісією Статут і схвалене рішення щодо створення організаційного комітету для підготовки першої сесії Міжнародної чи Генеральної

конференції МОП (далі – МКП чи ГКП, але на сьогодні значно частіше використовується назва МКП).

Авторами англійського тексту Статуту, що Комісія взяла за основу, були майбутні керівники Міжнародного бюро праці Гарольд Батлер і Едвард Філен. Статут, який став невід'ємною частиною Версальського мирного договору, якісно вирізняється від загальноприйнятих підходів до документів подібного нормативно-правового рівня, і його часто характеризують в якості нормативно-правового акта конституційного значення. Слід також звернути увагу і на те, що якраз прийняття Статуту передувало утворенню Організації. А це, у свою чергу, значно посилює важливість основоположних засад її створення та функціонування (див. ч. XIII Договору під назвою «Організація праці») [2].

Акт про заснування МОП було прийнято 28 червня 1919 р., разом із створенням Ліги Націй. Улітку 1919 р. розпочав роботу і Організаційний комітет з підготовки першої сесії. Основний тягар підготовчої роботи взяли на себе представники Великої Британії та Франції, причому британський уряд надавав оргкомітету значну фінансову допомогу. На перших порах членами МОП стали 44 держави: 31 член Ліги Націй (країни-переможці в Першій світовій війні, які підписали Версальський мирний договір), та 13 держав, які були запрошені приєднатися до статутів Ліги Націй та МОП.

Перша сесія МКП розпочала роботу 29 жовтня 1919 р., що й може формально вважатися днем утворення МОП. На цій сесії було прийнято перші шість конвенцій: про робочий час в промисловості, про безробіття, про охорону материнства, про працю жінок у нічний час, про мінімальний вік для прийому на роботу в промисловості та про нічну працю підлітків в промисловості. У цілому ж ці конвенції стосувалися двох важливих інститутів трудового права – робочого часу та охорони праці окремих категорій працівників.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, заснування МОП завдячує визріванню складної сукупності причин та передумов. Безпосе-

редня ж реалізація ідеї створення загальноновизнаної у цивілізованому світі міжнародної організації з повноваженнями у сфері праці завдячує закінченню Першої світової війни та рішенням Паризької мирної конференції, які й знаменували рішення про створення МОП в якості окремої і водночас складової частини Версальського мирного договору. Участь державних і політичних лідерів у цьому процесі загалом обмежувалася сприянням роботі спеціально створеної комісії з трудового законодавства (що має вважатися однозначно позитивним, адже вивільнення роботи спеціалістів з-під надмірної опіки якраз і стало вагомими чинником прийняття виважених і детально опрацьованих рішень, які й заклали основи безперервної роботи МОП упродовж наступних ста років).

ЛІТЕРАТУРА

1. Бекер С. Вудро Вильсон. Мировая война. Версальский мир / пер. А. Н. Карасика. Москва; Петроград : Гос. изд-во, 1923. 450 с.
2. Версальский мирный договор. Полный пер. фр. подлинника под ред. проф. Ю. В. Ключникова и Андрея Сабанина со вступит. статьей проф. Ю. В. Ключникова и предметным указателем. Москва : Изд. Литиздата НКВД, 1925. 198 с.
3. Вершинин А. А. Жорж Клемансо: штрихи к политическому портрету. Новая и новейшая история. 2015. № 1. С. 197-218.
4. Жуковская Н. Ю. Канада и Международная организация труда: к вопросу об изменении внешнеполитического статуса доминиона в ходе Парижской мирной конференции 1919 г. Вестник Тамбовского ун-та. Серия «Гуманитарные науки». 2016. № 11. С. 142-147.
5. Илюхина Р. М. Лига Наций. 1919-1934. Москва : Наука, 1982. 358 с.
6. Кейнс Дж. М. Экономические последствия Версальского мирного договора / пер. с англ. Д.П. Кончаловского, предисл. к русскому изданию Ш. М. Дволайцкого. Москва : Гос. изд-во, 1922. 166 с.
7. Никольсон Г. Как делался мир в 1919 г. / вступит. ст. и общ. ред. И. М. Майского, пер. с англ. под ред. проф. И. С. Звавича. [Москва] : Гос. изд-во полит. л-ры, 1945. 298 с.
8. Новак К.-Ф. Версаль / Карл-Фридрих Новак; пер. с нем. А. В. Юдиной, предисл. Б. Е. Штейна. Москва; Ленинград : Гос. изд-во, 1930. 206 с.
9. Прицкер Д. П. Жорж Клемансо: Политическая биография. Москва : Мысль, 1983. 316 с.
10. Уткин А.И. Дипломатия Вудро Вильсона. Москва : Международные отношения, 1989. 320 с.
11. Фрейд З., Буллит У. Томас Вудро Вильсон. Двадцать восьмой президент США. Психологич. исслед. / пер. с англ. В.В. Старовойтова. Москва : Издат. группа «Прогресс-Универс», 1992. 287 с.
12. Чернявський Л. С., Соломін С. В. Радянські профспілки та Міжнародна організація праці: проблеми взаємовідносин (1919–1953 рр.). Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України. 2008. № 2. С. 8-14.

LITERATURA

1. Beker S. Vudro Vylson. Myrovaia voina. Versalskyi myr / per. A. N. Karasyka. Moskva; Petrohrad : Hos. yzd-vo, 1923. 450 s.
2. Versalskyi myrnyi dohovor. Polnyi per. fr. podlynnika pod red. prof. Yu. V. Kliuchnykova y Andreia Sabanyna so vstupyty. statei prof. Yu. V. Kliuchnykova y predmetnym ukazatelem. Moskva : Yzd. Lytyzdata NKVD, 1925. 198 s.
3. Vershynyn A. A. Zhorzh Klemanso: shtrykhy k polytycheskomu portretu. Novaia y noveishaia ystoryia. 2015. № 1. S. 197-218.
4. Zhukovskaia N. Yu. Kanada y Mezhdunarodnaia orhanyzatsyia truda: k voprosu ob yzmenenyy vneshnepolytycheskoho statusa

domynyona v khode Paryzhskoi myrnoi konferentsyy 1919 h. Vestnyk Tambovskoho un-ta. Seryia «Humanytarne nauky». 2016. № 11. S. 142-147.

5. Yliukhyna R. M. Lyha Natsyi. 1919-1934. Moskva : Nauka, 1982. 358 s.

6. Keins Dzh. M. Ekonomycheskye posledstvyia Versalskoho myrnoho dohovora / per. s anhl. D.P. Konchalovskoho, predysl. k russkomu yzdaniyu Sh. M. Dvolaitzkoho. Moskva : Hos. yzd-vo, 1922. 166 s.

7. Nykolson H. Kak delalsia myr v 1919 h. / vstupyt. st. y obshch. red. Y. M. Maiskoho, per. s anhl. pod. red. prof. Y.

S. Zvavycha. [Moskva] : Hos. yzd-vo polyt. l-ry, 1945. 298 s.

8. Novak K.-F. Versal / Karl-Frydrykh Novak; per. s nem. A. V. Yudynoi, predysl. B. E. Shteina. Moskva; Lenynhrad : Hos. yzd-vo, 1930. 206 s.

9. Prytsker D. P. Zhorzh Klemanso: Polytycheskaia byohrafiia. Moskva : Mysl, 1983. 316 s.

10. Utkyn A.Y. Diplomatyia Vudro Vylsona. Moskva : Mezhdunarodnye otnosheniia, 1989. 320 s.

11. Freid Z., Bullyt U. Tomas Vudro Vylson. Dvadtsat vosmoi prezident SShA. Psykholohych. yssled. / per. s anhl. V.V. Starovoitova. Moskva : Yzdat. hruppa «Prohress-Unyvers», 1992. 28